

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Gävle och Nationella transportenheten, den 8 augusti 2018

JO:s uttalanden i korthet: Informationen som Kriminalvården får beträffande s.k. handräckningstransporter är i vissa fall bristfällig. Det medför att den frihetsberövade och även Kriminalvårdens personal utsätts för risker. Enligt chefsJO är det oacceptabelt att en transport kan planeras och utföras trots att transportpersonalen i stort sett inte känner till mer än namnet på den person som ska transporteras. Denna brist måste åtgärdas så snart som möjligt och chefsJO kommer att fortsatt följa frågan. ChefsJO uppmanar vidare Kriminalvården att omedelbart se till att övervakningskameran i häktets observationsrum går att stänga av. ChefsJO uppmanar även Kriminalvården att komma in med en återrapportering avseende vilka åtgärder som myndigheten planerar beträffande häktets rastgårdar för att intagna ska kunna betrakta sin omgivning. Återrapporteringen ska avse även vidtagna åtgärder beträffande övervakningskameran i häktets observationsrum.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabeth Rynning genomförde biträdande enhetschefen Karl Lorentzon tillsammans med föredraganden Simon Törnvall (protokollförare) och notarien Benjamin Bergström den 8 augusti 2018 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Gävle och Nationella transportenheten (NTE).

Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdsinspektören AA. Häktets lokaler förevisades därefter av tf. kriminalvårdsinspektören BB. Häktesledningen redogjorde sedan för förhållandena i häktet. JO:s medarbetare samtalade med tre intagna och sju anställda. En översiktlig granskning gjordes av transportbeställningar i Kriminalvårdens datasystem Långväga interna fängslade transporter (LIFT), en blankett för dokumentation av tillsyn, samt skriftlig information som frihetsberövade får i samband med att de skrivs in i häktet.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid genomgången medverkade, förutom de som deltog vid den inledande genomgången, även kriminalvårdsinspektören CC, NTE, transportsektionen Norra, transportgruppen Gävle.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2018 ett fokus på transporter av frihetsberövade.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Uppföljning av en tidigare Opcat-inspektion

JO:s Opcat-enhet inspekterade häktet Gävle i januari 2017 (dnr 418-2017). I anslutning till protokollet från inspektionen framförde chefsJO Elisabeth Rynning synpunkter på bl.a. att häktets observationsrum var ständigt kameraövervakat. Hon uppmanade Kriminalvården att installera en teknik som gör det möjligt att stänga av kameran när en övervakningsåtgärd inte anses nödvändig. Vidare framhöll hon att tidigare chefsJO Elisabet Fura uttalat att det är oacceptabelt att avskildhetsrastgårdar utformas på ett sådant sätt att de blir som slutna rum med gallertak. En återrapportering från Kriminalvården i denna fråga kom in till JO den 19 september 2017 (dnr 7173-2014) och chefsJO Rynning uttalade att hon avsåg att följa frågan även fortsättningsvis.

Inspektionen den 8 augusti 2018 hade som syfte att *dels* följa upp vilka åtgärder som Kriminalvården vidtagit med anledning av tidigare uttalanden, *dels* belysa den transportverksamhet som bedrivs i häktet.

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser om häktet

Organisation av häktet

Häktet Gävle tillhör Kriminalvårdens Region Nord, verksamhetsområde Falun/Östersund/Gävle. Häktet Gävle är ett s.k. transporthäkte där NTE regelmässigt gör uppehåll i samband med transporter. Sådana transporthäkten finns även i Härnösand (Saltvik), Jönköping och Örebro, vilka också har inspekterats av Opcat-enheten under 2018 (dnr 5266-2018, dnr 1364-2018 och dnr 750-2018).

Under 2017 skrevs 996 personer in i häktet Gävle. Av dessa togs cirka 420 stycken in i häktet för matuppehåll och cirka 70 stycken för transportuppehåll (övernattning). Av matuppehållen avsåg cirka 60 stycken handräckningstransporter (andra frihetsberövade än Kriminalvårdens egna klienter). Sju av transportuppehållen avsåg handräckningstransporter. Vid inspektionens inled-

ning var 31 av häktets 38 platser belagda. Det skedde tre matuppehåll i häktet under den dag inspektionen pågick. Den genomsnittliga beläggningen under 2017 var som lägst 70 procent (oktober) och som högst 92 procent (mars).

Övriga uppgifter om häktets organisation framgår av protokollet från Opcat-inspektionen i januari 2017 (dnr 418-2017).

Häktets fysiska miljö m.m.

Kameraövervakning i häktets observationsrum

Det har inte skett några förändringar av observationsrummet sedan inspektionen 2017. Det innebär att rummet fortfarande övervakas med en kamera som inte går att stänga av. Bilderna spelas in och lagras i tre veckor. När verksamheten i centralvakterna förevisades noterade JO:s medarbetare att en av monitorerna visade kamerabilder från observationsrummet. Häktesledningen framhöll att kamerabilden bara ska visas på monitorn när det har fattats ett beslut om kameraövervakning. Under övrig tid ska övervakningsbilderna inte visas. Inspelningsfunktionen är igång oavsett om bilden visas eller inte.

Enligt häktesledningen finns det ingen skriftlig rutin för hur övervakningskameran ska användas. Ett beslut om kameraövervakning ska dokumenteras i avskildhetsbeslutet. Det är däremot inte alltid som den intagne informeras om beslutet att han eller hon kommer att övervakas med kamera.

Rastgårdar

Häktets sex rastgårdar är belägna på byggnadens tak. Väggarna är ungefär tre meter höga. Rastgårdarnas tak samt den översta metern av de väggar som vetter ut mot omgivningarna är täckta med galler som släpper in ljus och gör det möjligt att se himlen. Det går däremot inte att iakttaga omgivningarna. Väggar och golv består av grå betong. JO:s medarbetare upplevde rastgårdarna som trista och stimulifattiga. Det finns planer på att installera ett nytt system som gör att dörrarna till rastgårdarna kan fjärrstyras. Därmed kommer de intagna att gå själva till rastgårdarna och behöver inte som i dag eskorteras av personal.

Förändringar i häktet sedan inspektionen 2017

Häktets personal- och säkerhetsinstruktion uppdaterades under våren 2018 och kommer att uppdateras igen under hösten, efter att Kriminalvården utfärdat centrala instruktioner som avser hela myndigheten.

De intagna som ska stanna i häktet (intagna som inte skrivs in för mat- eller transportuppehåll) får i samband med inskrivningen ett informationskompendium som de får behålla. Kompendiet innehåller bl.a. skriftlig information benämnd *Information & Ordningsregler för intagna vid häktet Gävle* (Häktet Gävle 2018-04-15), samt följande blanketter: *Ansökan om kontakt* (KV 0517 Ver.01 2017-08), *Förfrågan från häktad med restriktioner gällande besök-/tefontillstånd*, *Tidsbeställning till sjukvårdsmottagningen* (KV 0650 Ver. 01 2012-06), *Beställningslista "Kiosken"* (Ver. 2017-002, gäller från 2018-01-19), och *Hemställen från intagen* (KV 2129 Utgåva 25 2017-05). Kompendiet

innehåller även kuvert, skrivpapper och information från nämnden för andlig vård (NAV) samt ett faktablad om Frivårdens uppsökande verksamhet.

Häktespersonalen tar hjälp av tolk om språkförbistringar uppstår i fråga om information som ska förmedlas till de intagna. Det finns planer på att i framtiden använda en intern TV-kanal för att visa en informationsring på olika språk. Kriminalvården på central nivå har tagit fram informationsmaterial som ska delas ut till förvarstagna utlänningar som placeras i häktet. Enligt häktesledningen har det under senare tid bara förekommit några enstaka fall av säkerhetsplaceringar i häktet. Migrationsverket har en relativt låg tröskel för vad som ska ses som en misskötsamhet och därmed när en säkerhetsplacering kan ske. Enligt häktesledningen borde Migrationsverkets personal besöka de säkerhetsplacerade mer frekvent och myndigheten borde kunna vara snabbare med att ta tillbaka dem till ett förvar.

Häktesledningen uppgav att blanketten för dokumentation av tillsyn, *Tillsynsplan för observation av klient med risk för självmord/självskadande handlingar* (KV 0636 Ver. 02 2014-10), används och fylls i av häktespersonalen.

lakttagelser om transporter

Häktet

Lokala transporter

Häktet har under vardagar tre kriminalvårdare tillgängliga för att genomföra lokala transporter av intagna till t.ex. förhandlingar i domstol eller sjukvårdsinrättningar. Det förekommer att häktets personal även transporterar intagna till häktet Bomhus, som finns i Gävle. Om det inte finns någon lokal transport inplanerad utgör de tre kriminalvårdarna i stället en extra resurs och tas i anspråk för andra arbetsuppgifter i häktets ordinarie verksamhet.

De lokala transporterna planeras av häktets personal och det upprättas en lokal resplan för varje sådan transport. Om det inträffar någon incident under transporten ska det noteras i resplanen, men även registreras i incidentrapporteringsystemet ISAP samt i kriminalvårdsregistret (KVR). Incidentrapporterna föredras för häktets ledningsgrupp som drar lärdomar av vad som skett och beslutar om eventuella åtgärder med anledning av det inträffade.

Transportceller

I anslutning till häktets inskrivningsavdelning finns det tre s.k. transportceller där personer under transport placeras. Cellerna saknar fönster och varje cell är utrustad med en väggfast träbänk och ett väggfast bord. Varje cell är försedd med en samtalsanläggning. JO:s medarbetare uppskattade varje cells golvyta till mellan två och tre kvadratmeter. Cellerna gav en klaustrofobisk känsla.

Häktet har inte några skriftliga rutiner för användandet av transportcellerna och det finns inte någon angiven tidsgräns för hur länge en person kan vara placerad i utrymmet. I samtal med häktespersonal kom det fram att det finns en tumregel

om att en person inte ska vara placerad i en transportcell längre än två timmar. Det finns inte några särskilda rutiner för tillsyn och som regel ses de intagna endast till i samband med att de släpps ut för toalettbesök, eller vid utdelning av mat och dryck. Vid samtal med häktespersonalen kom det fram att några av dem på eget initiativ ibland tittar till vissa intagna mer regelbundet. Det rör sig i sådant fall i regel om unga frihetsberövade eller personer som saknar tidigare erfarenhet av att vara inlåsta.

Häktet gör inte någon skillnad på vilken kategori av intagna som placeras i transportcellerna. Det innebär att exempelvis personer omhändertagna enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) placeras i cellerna. De enda intagna som inte placeras där är personer under 15 år. I samband med matuppehåll placeras dessa i stället i ett besöksrum tillsammans med transportpersonalen som ansvarar för tillsynen under uppehållet. Övriga intagna är som regel placerade i en transportcell under hela matuppehållet. Om uppehållet skulle dra ut på tiden och riskera att överstiga två timmar eller om uppehållet skulle omvandlas till ett transportuppehåll (övernattning), placeras den intagne i ett bostadsrum. Under sådana förhållanden brukar den intagne få ett erbjudande om utevistelse. Häktet har inte möjlighet att erbjuda intagna som gör matuppehåll utevistelse eller rökpaus.

I samtal med personal framkom att de som regel inte informerar den frihetsberövade om hur långt uppehåll som har planerats i häktet. Detta eftersom planeringen sällan visar sig stämma och erfarenheten är att det kan skapa frustration hos de intagna om uppgifterna som lämnas inte stämmer. En intagen uppgav i samtal med JO:s medarbetare att det var frustrerande att sitta i transportcellerna utan att veta hur länge placeringen skulle pågå. Han upplevde det också påfrestande att inte veta hur länge ett uppehåll varade då det saknas klockor i cellerna.

Mat- och transportuppehåll i häktet Gävle

Beträffande transporter som anländer till häktet med NTE är det upp till häktespersonalen att i datasystemet LIFT inför varje dag ta reda på vilka mat- och transportuppehåll som är inplanerade. Personalen har genom LIFT tillgång till dels den transportplanering som NTE, gruppen för inrikes planering i Arvidsjaur gör, dels den underliggande beställningen. Transporterna planeras som regel en dag i förväg, men det kan tillkomma nya transporter samma dag som de ska ske. Häktet får inte någon särskild upplysning om det sker förändringar i planeringen, utan det är upp till den som ansvarar för att ta emot transporterna att kontinuerligt uppdatera sig om det skett några förändringar i LIFT.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav häktespersonalen att det efter den 1 april 2017 har blivit vanligare att frihetsberövade i kategorierna LVU och LVM gör matuppehåll i häktet. Det förekommer även att personer som tillhör dessa kategorier övernattar i häktet. I samband med inskrivningen i häktet sker

det inte någon kontroll av grunden för frihetsberövandet. När en transport anländer sker det en skyddsvisitation och därefter placeras personen i en av häktets transportceller. Personer som gör matuppehåll får inte någon särskild information om häktet och dess rutiner, utan placeringen i en transportcell sker i stort sett direkt efter ankomsten till häktet. Alla frihetsberövade som förvaras i cellerna skrivs in i KVR som intagna i häktet.

Det förekommer även att uppehåll sker i häktets garage. Ett sådant uppehåll brukar som regel gå till på så sätt att den intagne direkt efter ankomsten till häktets garage förs från ett transportfordon till ett annat för vidare transport. Under sådana förhållanden skrivs inte den intagne in i häktet. Det förekommer inte några längre uppehåll i garaget och om den intagne behöver besöka toaletten förs han eller hon upp till häktets inskrivningsavdelning.

Om det inträffar en incident under en transport brukar transportledaren underätta häktets vakthavande befäl om det inträffade. På så sätt ges häktet möjlighet att förbereda mottagandet av transporten.

I samtal med JO:s medarbetare berättade häktespersonalen om en transport som skett en vecka före inspektionen. En av kriminalvårdens klienter hade betett sig stökigt och utåtagerande i en av NTE:s transportbilar på väg till häktet Gävle. Enligt resplanen skulle klienten hämtas samma dag av NTE för vidare transport till häktet Saltvik. Besättningen i den bil som skulle hämta upp den intagne informerades inte om incidenten och att de behövde förstärka transporten med ytterligare en kriminalvårdare. Eftersom de bara vara tre kriminalvårdare kunde de inte genomföra transporten, och i stället genomfördes transporten av fyra kriminalvårdare från häktet Gävle. NTE:s transportbil med besättning kördes efter som en följevagn.

Enligt häktesledningen får personer omhändertagna enligt LVM eller LVU som gör ett transportuppehåll vanligtvis göra ett ankomstsamtal per telefon. Häktets vakthavande befäl hjälper till att förmedla sådana samtal. I samtal med JO:s medarbetare uppgav häktespersonalen att personer som gör matuppehåll i häktet som regel inte får göra några telefonsamtal. Detta eftersom häktespersonalen inte vet något om personen och om det finns några begränsningar i fråga om vilka personer som han eller hon får ringa. Häktespersonalen brukar hänvisa personen till att han eller hon får ringa vid ankomst till slutdestinationen.

Samtal med en intagen

JO:s medarbetare samtalade med en intagen i samband med att han gjorde ett uppehåll i häktet. Den intagne uppgav att transporten hade påbörjats i Haparanda för två dagar sedan. Den första dagen skedde ett matuppehåll i häktet Luleå och därefter skedde ett transportuppehåll i häktet Umeå. Den andra dagen transporterades han till häktet Saltvik för ett transportuppehåll. Den tredje dagen skedde ett matuppehåll i häktet Gävle och därefter skulle han fortsätta transporten till slutdestinationen. Han hade inte getts möjlighet till utevistelse under de tre dagar som transporten hade pågått.

Brist på information angående planerade transporter

JO:s medarbetare förevisades datasystemet LIFT och kunde konstatera att systemet under rubriken *Transportvillkor* ger utrymme för registrering av viss information om den frihetsberövade i form av angivande av ja eller nej på frågor om t.ex. vilken kategori av frihetsberövande han eller hon är föremål för, eventuell gängtillhörighet, om fängsel ska användas eller om det finns en suicidrisk. Därtill finns det en fritextruta där det kan anges övrig relevant information. För de frihetsberövade som även är registrerade i KVR finns i det systemet en säkerhetsbedömning där det framgår ytterligare information om personen.

I samtal med JO:s medarbetare framförde häktespersonalen att den information som finns i LIFT om handräckningstransporter ofta är bristfällig. Personalen beskrev skillnaden mellan den information som de får beträffande Kriminalvårdens klienter och handräckningstransporter som skillnaden mellan natt och dag. Det är inte ovanligt att den beställning som läggs till grund för planeringen i LIFT inte innehåller mycket annan information än vem det är som ska hämtas och mellan vilka orter som transporten ska ske. Enligt häktespersonalen är det problematiskt att det i beställningen anges "ej känt" i exempelvis fråga om tidigare våldshistorik, suicidförsök m.m. Vidare upplevs informationen ibland som motsägelsefull och det har förekommit transportplaneringar där det anges att det inte finns någon rymningsrisk samtidigt som det i fritextfältet anges att personen tidigare har gjort rymningsförsök. Enligt häktespersonalen är det vidare problematiskt att det inte finns någon egentlig samsyn i vad för agerande som ska leda fram till en bedömning att det finns en rymningsrisk. Det borde införas ett mer enhetligt system för att bedöma exempelvis rymningsrisk och på så sätt komma ifrån de godtyckliga bedömningar som förekommer i dag.

I samband med förevisningen av datasystemet LIFT kunde JO:s medarbetare konstatera att det fanns flera exempel på handräckningstransporter via häktet Gävle under senare tid, där informationen beträffande de frihetsberövade antingen var bristfällig eller motsägelsefull. I samtal med JO:s medarbetare uppgav häktespersonalen att de "vet i stort sett ingenting" om de personer som kommer till häktet för matuppehåll.

NTE

NTE:s transportgrupp Gävle tillhör Kriminalvårdens transportsektion Norra. Gruppen består av nio anställda med tre transportbilar och utgår från lokaler vid anstalten Gävle. Gruppen leds av en kriminalvårdsinspektör som är placerad i Härnösand.

Under inspektionen samtalade JO:s medarbetare med kriminalvårdare som tillhörde en annan av NTE:s transportgrupper. Vid samtalet framkom i huvudsak följande.

Informationsbrist

När det är fråga om handräckningstransporter får transportpersonalen som regel ytterst begränsad eller ingen information om de klienter som ska transporteras. Enligt transportpersonalen är detta problem särskilt bekymmersamt i fråga om handräckningstransporter åt Migrationsverket eftersom dessa vanligen avser transporter av flera frihetsberövade i samma bil. Vid hämtning av klienter i kategorierna LVM och lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) från sjukhus förekommer det att varken sjukhuspersonalen eller klienterna är medvetna om det ska ske en transport.

Incidenter

Enligt transportpersonalen förekommer det ofta incidenter och ”stök” av olika slag i samband med att de frihetsberövade hämtas. Det är ovanligare att sådant inträffar under färd eftersom de frihetsberövade som huvudregel är försedda med åtminstone handfängsel.

Brister i dokumentationen

Införandet av GDPR¹ har, enligt transportpersonalen, uppfattats medföra att de inte längre får anteckna uppgifter i samband med en handräckningstransport. Det innebär att de i stället måste ta emot uppgifterna muntligen. Om en annan transportbesättning ska ta över ansvaret för den transporterade sker en muntlig överlämning av relevanta uppgifter. På färdhandlingen noteras om t.ex. klienten har fått medicin eller om det sker något särskilt under transporten. Det varierar i hög grad vad som antecknas i färdhandlingarna eftersom transportpersonalen har olika uppfattningar om vad som är att anse som en särskild händelse. Färdhandlingen lämnas över till den myndighet som tar emot den frihetsberövade i samband med att transportuppdraget slutförs.

I praktiken förlitar sig transportpersonalen på den muntliga information om varje klient som personalen vid den inrättning där han eller hon hämtas väljer att förmedla. Informationen förmedlas sedan muntligt mellan besättningarna i NTE:s transportbilar och personal i häkten i samband med överlämning och mat- och transportuppehåll.

Samtransporter

Transportpersonalen tvingas ibland göra avsteg från Kriminalvårdens interna rutiner vid transporter av olika kategorier av frihetsberövade, t.ex. personer som är frihetsberövade enligt LVM tillsammans med häktade. LVM-klienternas slutdestination är ofta behandlingshem vilka saknar det skalskydd som krävs för att där få stanna bilen med en häktad klient i. Transportledaren behöver under

¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

ett sådant stopp också lämna bilen för att överlämna LVM-klienten till behandlingshemmets personal, vilket innebär att häktade klienter under en stund måste lämnas med formellt sett otillräcklig bevakning.

Rekrytering och utbildning

För närvarande upplever erfarna och kunniga transportförare att situationen är mycket pressad på grund av de många nyanställda som rekryterats till NTE. Många av dem som anställdes under våren 2018 är helt nya inom Kriminalvården och har endast fått två veckors utbildning innan de skickas på ordinarie transportuppdrag. De mer erfarna i transportbesättningarna behöver därför ofta ensamma ta ett mycket större ansvar för att utföra uppdragen än vad de hade behövt göra med mer erfarna kollegor.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Representerarna för häktet och NTE kommenterade enligt följande.

Fysiska förhållanden i häktet Gävle

Kameraövervakning i observationsrum

Häktesledningen är medveten om att inga förändringar gjorts sedan förra Opcat-inspektionen i januari 2017 och att Kriminalvården fortfarande behöver vidta åtgärder med anledning av de uttalanden som chefsJO gjorde i protokollet från den inspektionen.

Transportceller

Häktesledningen uppgav att det inte finns några föreskrifter som reglerar användandet av transportcellerna. Efter som längst två timmars vistelse i en transportcell försöker personalen flytta den frihetsberövade till ett bostadsrum.

JO:s medarbetare framhöll att vistelsen i en transportcell kan underlättas om häktespersonalen är så tydlig som möjligt med den planering som finns för fortsatt färd. Även om det är fråga om preliminära tider så underlättar det för den intagne om han eller hon har en ungefärlig tid att förhålla sig till. Vidare tillfrågades häktesledningen om häktet övervägt att installera klockor i transportcellerna för att ytterligare underlätta för den intagne.

Häktesledningen uppgav att det torde gå att ge något slags generellt besked till de frihetsberövade om hur länge de ska stanna och att det kan finnas skäl att installera klockor i cellerna. NTE:s representant påpekade att de frihetsberövade i samband med att de avlämnas får veta en ungefärlig tid för när de ska hämtas upp för vidare transport. Transportpersonalen försöker däremot undvika att ge mer exakta tidsangivelser eftersom de frihetsberövade upplever eventuella tidsförändringar negativt.

Transporter (NTE)

Kontroll av grunden för frihetsberövandet

Häktesledningen uppgav att det inte genomförs någon kontroll av grunden för frihetsberövandet av personer som anländer till häktet Gävle genom handräckningstransporter med NTE.

NTE:s representant uppgav att det är den myndighet som begärt en handräckningstransport som ansvarar för kontroll av att personen som ska transporteras är lagligen frihetsberövad. Kriminalvården har inte möjlighet att göra några sådana kontroller. När en transport beställs ska den beställande myndigheten åberopa vilket stöd som finns för frihetsberövandet.

Bristen på information

NTE:s representant uppgav att datasystemet för transportbeställningar håller på att ses över, men att risk för hot, våld, rymning, självskadebeteende och eventuellt massmedialt intresse är sådana uppgifter som alltid ska anges när en transportbeställning görs.

Enligt NTE:s representant är det inte något som hindrar att transportpersonalen på färdhandlingen antecknar sådan information som har betydelse för transporten som de får exempelvis från det verksamhetsställe där transporten påbörjas. Dessa uppgifter får lämnas vidare till nästa transportbesättning som tar över transportuppdraget. Det är inte ovanligt att de personer som är föremål för handräckningstransporter återkommer i NTE:s verksamhet. Av den anledningen har NTE framfört önskemål om att få spara uppgifter för framtida bruk. Kriminalvårdens jurister har med hänvisning till GDPR sagt att det inte är tillåtet att inrätta ett sådant register. Det innebär att mycket av den information som NTE kan behöva för att kunna planera och utföra en handräckningstransport går förlorad efter det att transporten har avslutats. Erfarenheten visar att de flesta incidenterna i NTE:s verksamhet inträffar i samband med handräckningstransporterna.

Samtransporter

NTE:s representant uppgav att gruppen för inrikes planering i Arvidsjaur försöker skilja frihetsberövade enligt LVU från övriga kategorier vid planeringen av transporter. Beträffande kategorin LVM kan den myndighet som beställer transporten välja om personen som är föremål för transport ska få samtransporteras med frihetsberövade av andra kategorier. Såvida det inte är fråga om någon som har restriktioner kan Kriminalvårdens egna klienter samtransporteras med personer i alla andra kategorier. Transportledaren i besättningen som hämtar den frihetsberövade gör bedömningen av om det är aktuellt med en samtransport eller inte. Eventuella problem löser transportledaren tillsammans med gruppen för inrikes planering i Arvidsjaur.

Incidentrapporter

Incidenter som rapporteras i ISAP sammanställs och analyseras inom NTE på nationell nivå. På lokal nivå utreds det inträffade och resultatet återkopplas endast till de som rapporterat incidenten. NTE:s transportgrupp Gävle bedriver inte något förbättringsarbete liknande det som häktet Gävle gör, där häktesledningen försöker dra lärdomar av incidenterna och besluta om eventuella åtgärder.

Rekrytering och utbildning

Efter en rekrytering under våren 2018 har NTE:s transportgrupp Gävle utökats med ytterligare åtta anställda. De nyrekryterade har innan sommaren genomgått två veckors introduktionsutbildning och flera av dem är nu ute i verksamheten på praktiktjänstgöring. De kommer under hösten att få gå en längre kriminalvårdskurs och beräknas vara färdigutbildade i januari 2019. Transportgruppen kommer då att bestå av 17 anställda.

Efter inspektionen har NTE:s representant kommit in med 12 incidentrapporter som JO:s medarbetare efterfrågat. Häktesledningen har kommit in med uppgift om att det – utöver installationen av fjärrstyrda dörrar – inte finns några planer på att bygga om häktets rastgårdar. Kriminalvårdens huvudkontor utreder frågan om var häktet ska vara lokaliserat i framtiden. Blir det fråga om nya lokaler för häktet kan rastgårdarna i dessa anpassas så att det går att betrakta omgivningarna även horisontellt.

Vid protokollet

Simon Törnvall

Justeras den 25/10 -18

Karl Lorentzon

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden:

Beslut om initiativ

Inom ramen för Opcat-enhetens pågående transporttema har jag uppmärksamats på att det inom kriminalvården förekommer transportceller. Förutom i häktet Gävle finns det sådana celler i bl.a. häktena Huddinge och Saltvik (se JO:s dnr 5563-2018 och 5266-2018). Jag har kunnat konstatera att det finns skillnader *dels* i hur transportcellerna är utformade, *dels* i hur häktena använder dessa utrymmen. Av den anledningen finner jag skäl att inom ramen för ett särskilt initiativärende utreda användandet av transportceller inom Kriminalvårdens häktesverksamhet.

Brist på information

Den 1 april 2017 trädde nya regler i kraft som reglerar ansvaret för transporter av frihetsberövade personer. De nya reglerna innebär i korthet att Kriminalvården ska ha ett huvudansvar för transporter av frihetsberövade personer i de fall det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att transporten inte kan utföras utan användande av våld- eller tvångsåtgärder (se exempelvis 45 § LVM). Det innebär att myndigheten har en skyldighet att transportera även vissa personer som är omhändertagna enligt exempelvis LVM eller LVU. Sådana handräckningstransporter avser personer som hålls frihetsberövade av andra myndigheter än Kriminalvården, och som Kriminalvården därför regelmässigt saknar tidigare kännedom om. För att transporten ska kunna genomföras på ett säkert sätt är det därför viktigt att den myndighet som beställer transporten lämnar korrekt och fullständig information till Kriminalvården om den som transporten avser.

För att underlätta Kriminalvårdens utförande av handräckningstransporter har det införts vissa sekretessbrytande bestämmelser. Enligt dessa ska den myndighet som begär hjälp av Kriminalvården lämna de uppgifter om personen som ska transporteras som behövs för planeringen och genomförandet av transporten (se exempelvis 45 b § LVM). Av förarbetena framgår att det är avgörande för den verkställande myndigheten att den har tillräcklig information om den som åtgärden avser, för att kunna göra en riskbedömning samt planera och genomföra handräckningsåtgärden på ett ändamålsenligt sätt. Informationen är viktig för att minimera risken att personer kommer till skada, men också för att personer i ett utsatt läge ska kunna bemötas på ett värdigt och adekvat sätt (prop. 2016/17:57 s. 59).

Mot denna bakgrund är det enligt min mening bekymmersamt att Kriminalvårdens personal uppger att informationen beträffande handräckningstransporter som regel är bristfällig. Avsaknaden av information har även påtalats i samband med andra inspektioner som Opcat-enheten har utfört under året. Att transporter

genomförs trots att transportpersonalen saknar grundläggande information om personens eventuella sjukdomar, medicinering och psykiska status m.m., medför att såväl den enskilde som Kriminalvårdens personal utsätts för onödiga risker. I grund och botten är det oacceptabelt att det nuvarande transportsystemet är utformat på sådant sätt att en transport kan planeras och utföras trots att transportpersonalen i stort sett inte känner till mer än namnet på den person som ska transporteras. Denna brist måste åtgärdas så snart som möjligt. Jag kommer att fortsatt följa denna fråga och vilka åtgärder som vidtas av berörda myndigheter för att komma till rätta med bristen på information.

Kameraövervakning

Jag har tidigare konstaterat att kameraövervakning är en integritetskränkande åtgärd (se protokoll i bl.a. JO:s dnr 750-2018). I december 2017 uppmanade jag Kriminalvården att i häktet Gävle installera en teknik som gör det möjligt att stänga av kameran i observationsrummet när en sådan övervakningsåtgärd inte bedöms nödvändig. Det krävs enligt min mening att systemet förses med en sådan funktion för att minska riskerna för att intagna som placeras i rummet utsätts för onödig integritetskränkning. Erfarenheter från bl.a. häktet Ystad visar att en sådan teknisk lösning är möjlig. Mot denna bakgrund är det med viss förvåning jag noterar att Kriminalvården inte har genomfört några förändringar i häktet Gävle i denna del. Kameran går fortfarande inte att stänga av och inspelningsfunktionen är ständigt aktiverad. Det är inte acceptabelt och måste åtgärdas omedelbart.

Det har kommit fram att häktet Gävle fattar ett särskilt beslut i de fall när det anses finnas skäl för kameraövervakning av observationsrummet. Jag vill framhålla att ett sådant beslut får en begränsad praktisk betydelse om kamerabilderna – som mina medarbetare uppmärksammade – redan visas på övervakningsmonitorerna i centralvakten och därtill spelas in. Enligt min mening bör häktet omedelbart se till att det, i avvaktan på tekniska lösningar som gör att kameran kan stängas av, införs en rutin som innebär att övervakningsbilderna inte visas i centralvakten förrän det finns ett beslut om kameraövervakning.

Jag har tidigare uttalat att det för den intagne är av stor betydelse att bli informerad om en installerad övervakningskamera är påslagen eller inte (se mitt beslut den 15 mars 2018 i dnr 1365-2016). Av den anledningen vill jag uppmana häktet att även införa rutiner som säkerställer att intagna får sådan information.

Rätten att betrakta omgivningarna från rastgårdar

Frågan om möjligheten för intagna att kunna betrakta omgivningarna från bl.a. rastgårdar har under de senaste åren varit en viktig fråga för JO. I beslutet JO 2016/17 s. 198, dnr 7173-2014, uttalade dåvarande chefsJO Elisabeth Fura att möjligheten för intagna i häkten eller anstalter att se ut genom fönstren i sitt bostadsrum och få en uppfattning av omgivningarna kan bidra till att en häktes- eller anstaltsvistelse inte upplevs som lika påfrestande och därmed motverka de

negativa följderna av ett frihetsberövande. Av den anledningen borde det betecknas som en grundläggande rättighet för intagna att placeras i ett bostadsrum där fönstret möjliggör vistelse i dagsljus som är normalt för årstiden och för den intagne att kunna betrakta omgivningarna. Det borde även ses som en grundläggande rättighet att intagna på egen hand kan reglera inflödet av dagsljus i sitt bostadsrum. På samma sätt förhåller det sig med intagnas möjlighet att betrakta sin omgivning från en rastgård. I beslutet begärde chefsJO Fura en återrapportering från Kriminalvården innefattande bl.a. en inventering av häktesverksamheternas rastgårdar.

Genom Kriminalvårdens återrapportering kom det fram bl.a. att det inte är möjligt att se ut horisontellt från häktet Gävles rastgårdar. Jag har tagit del av bilder av rastgårdarna och har kunnat konstatera att förutom denna brist så måste miljön på gårdarna beskrivas som stimulifattig.

Jag är medveten om de komplikationer som kan uppstå när det kommer till att förändra utformningen av ett häktes rastgårdar. Samtidigt har jag i ett beslut välkomnat Kriminalvårdens avsikt att i den utsträckning som praktiska och faktiska förhållanden tillåter det åtgärda dessa brister (se mitt beslut den 21 februari 2018 i dnr 7173-2014). Det framgår emellertid av protokollet att det inte finns någon planering att förändra häktets rastgårdar. Häktet Gävle befinner sig i detta avseende i samma situation som häktet Jönköping, som inspekterades av mina medarbetare i mars i år. Jag har i protokollet från den inspektionen uttalat att det är bekymmersamt att Kriminalvården överhuvudtaget inte planerar att undersöka hur intagna ska ges möjlighet att betrakta sina omgivningar från samtliga rastgårdar i häktet (dnr 1364-2018). Detta uttalande kan även omfatta häktet Gävle.

Återrapportering

Med anledning av Kriminalvårdens avsikt att förbättra miljöerna på bl.a. häktenas rastgårdar vill jag att myndigheten återrapporterar till mig vilka åtgärder som planeras beträffande rastgårdarna i häktet Gävle. Samtidigt vill jag att Kriminalvården återrapporterar vilka åtgärder som kommer att vidtas för att komma till rätta med bristerna beträffande kameraövervakningen i häktets observationsrum.

Mina medarbetare har uppmärksammat att det även i andra av Kriminalvårdens verksamhetsställen finns övervakningskameror i bostads- och observationsrum med samma brister som den kamera som finns i häktet Gävle (se exempelvis JO:s protokoll i dnr 4138-2018). Av detta skäl ombeds Kriminalvården även att inom ramen för återrapporteringen gör en inventering av vilka anstalter och häkten som har kameraövervakade bostadsrum samt avskildhets- och observationsrum samt om det är möjligt att stänga av dessa kameror. Återrapportering bör ske senast den 29 april 2019.

Protokollet föranleder i övrigt inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

2018-10-30

Elisabeth Rynning